

25 lat

transformacji w krajach Europy
Środkowej i Wschodniej

11. 1989

02. 1990

12. 1991

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO
KATOWICE 2014

**25 lat transformacji w krajach
Europy Środkowej i Wschodniej**

NR 3238

25 lat transformacji w krajach Europy Środkowej i Wschodniej

pod redakcją
Marka Barańskiego i Jerzego Wiśniewskiego

Redaktor serii: Nauki polityczne
Mariusz Kolczyński

Recenzent
Alicja Stępień-Kuczyńska

Redaktor
Mariola Massalska

Projektant okładki
Anna Wołosiak-Tomaszewska

Redaktor techniczny
Małgorzata Pleśniar

Korektor
Marzena Marczyk

Łamanie
Damian Walasek

Copyright © 2014 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-8012-370-0

(wersja drukowana)

ISBN 978-83-8012-371-7

(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 12,25 Ark. wyd. 13,0
Papier offset kl. III, 90 gr Cena 22 zł (+VAT)

Druk i oprawa: „TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Spis treści

Zamiast wstępu. Transformacja systemowa w europejskich krajach posocjalistycznych	7
<i>Część I</i>	
Nowy system polityczny w Polsce	17
<i>Jakub Przewoźnik</i>	
Demokracja jako forma sprawowania władzy – zarys problematyki	19
<i>Mariusz Dyduch</i>	
Samorząd lokalny w Polsce w okresie transformacji – wybrane zagadnienia	35
<i>Marek Tyrała</i>	
Koalicja wyborcza jako platforma gwarantująca sukcesy wyborcze (na przykładzie wyborów parlamentarnych w Polsce w latach 1991–2011)	51
<i>Magdalena Goryczka</i>	
Program Rozwoju Subregionu Południowego na lata 2007–2013 jako narzędzie prowadzenia polityki rozwoju w województwie śląskim	71
<i>Część II</i>	
Zmiany systemowe w Europie Środkowej i Wschodniej	79
<i>Sebastian Kubas</i>	
Kształtowanie się kategorii rodzin partyjnych w Czechach, Polsce, Słowacji i na Węgrzech w perspektywie 25 lat demokratyzacji	81

<i>Barbara Porębska-Maciołek</i>	
25 lat procesu transformacji samorządu lokalnego w Federacji Rosyjskiej. Budowanie niezależności samorządowej przez pryzmat rozwoju organów władz lokalnych	103
<i>Natalia Rudakiewicz</i>	
Geneza partii politycznych na Ukrainie i w Polsce: od eksperymentu komunistycznego do reform demokratycznych	123
<i>Dawid Kania</i>	
Ukraińska droga do demokracji. Pierwsza dekada budowy niepodległej Ukrainy	139
<i>Jerzy Wiśniewski</i>	
Próby rozwiązania kryzysu kosowskiego przez mocarstwa zachodnie i Rosję w okresie tranzytacji Republiki Serbii w latach 1998–1999	155
<i>Mateusz Hudzikowski</i>	
Badania i analizy o transformacji. Problematyka środkowo- i wschodnioeuropejska wybranych francuskich think tanków	167
Bibliografia	183
Źródła internetowe	193
Akty prawne	195

Zamiast wstępu

Transformacja systemowa w europejskich krajach posocjalistycznych

O zmianach systemowych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej napisano już w naszym kraju wiele artykułów naukowych. Każda rocznica związana z tym procesem jest bowiem doskonałą okazją do zbilansowania przekształceń demokratycznych i oszacowania naszych perspektyw. Należy cieszyć się z faktu tak dużego zainteresowania tą problematyką. Z drugiej jednak strony niepokoją braki terminologiczne, a właściwie ich bogactwo. Definicji transformacji jest wszak prawie tyle, ilu jest znanych tranzytologów. Mało też ukazało się dotychczas publikacji naukowych dotyczących tendencji odwrotnych lub ograniczających demokratyzację, które bezsprzecznie mają miejsce w krajach posocjalistycznych. Odwracamy od nich wzrok, lując się, że zmiany konstytucyjne, instytucjonalne i wolny rynek rozwiążą wszelkie nasze problemy. Uproszczenia powodują, że wciąż też trwa spór o początek transformacji i jej zakończenie.

W polskiej literaturze przedmiotowej zazwyczaj pisze się o transformacji systemowej lub demokratycznej, kompleksowych zmianach systemowych i procesie demokratyzacji, czasem nawet o tranzycji w odróżnieniu od konsolidacji demokratyzacji. Pod tymi pojęciami kryją się jednak najczęściej przeobrażenia prowadzące w naszym obszarze badawczym od systemu socjalistycznego do systemu społeczeństwa obywatelskiego.

Samuel Hantington w koncepcji fal demokratyzacji przywołuje grupę „przemian z niedemokratycznych do demokratycznych systemów politycznych, które wystąpiły w określonym czasie i były zdecydowanie liczą-

niejsze od następujących w tym samym czasie przemian w przeciwnym kierunku”.

Grzegorz W. Kołodko i Jacek Tomkiewicz, opisując z kolei Wielką Transformację przyjmują, że to „proces posocjalistycznych przeobrażeń, prowadzący od systemu mniej czy bardziej zreformowanego centralnego planowania, opartego na dominacji własności państwowej i biurokratycznej kontroli, do systemu wolnego rynku, opartego na dominacji własności prywatnej i deregulacji”.

W literaturze przedmiotu powinno utrwalić się jednak wyraźne rozróżnienie między tranzycją a transformacją. Byłoby dobrze terminem tranzycja określać w naukach społecznych wyłącznie odchodzenie, w naszym przypadku od systemu niedemokratycznego do wstępnego porozumienia demokratycznego, a termin transformacja zarezerwować dla rozwoju demokracji w kierunku skonsolidowanego reżymu demokratycznego. Nie byłoby wówczas sporu, gdzie został zapoczątkowany proces transformacji w krajach posocjalistycznych.

Według Andrzeja Antoszewskiego tranzycja to „okres przejściowy, który dzieli dwa wyodrębnione momenty: początek rozmontowywania określonego systemu politycznego oraz osiągnięcia stanu konsolidacji nowego reżymu”, bowiem transformacja systemowa nie rozpoczęłaby się, gdyby nie wcześniejsze próby reform i zmian instytucjonalnych. Nawet jeżeli tranzycja inspirowana jest z zewnątrz, przez grupy interesów, to i tak start transformacji następuje dopiero w momencie, gdy przedstawiciele władzy reżymowej nie widzą już szans na zmiany i reformy, a opozycja jest na tyle silna i zorganizowana, że może podjąć konstruktywny dialog o zmianie systemu politycznego.

Wśród pionierskich przekształceń systemowych w Bloku Wschodnim wymienia się chińską politykę reform Deng Xiaopinga z 1979 roku. Zmienił on podejście do gospodarki na pragmatyczne. Pozwolił Chińczykom bogacić się. Jednak systemu politycznego nawet nie próbował zmienić.

Kolejnym przykładem jest „przebudowa” gospodarki i częściowe jej urynkowanie oraz zwiększenie swobód obywatelskich w Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w latach 1985–1991. Powszechnie te zmiany nazywano „pieriestrojka”. Co prawda stanowiły one symbol nowego kursu politycznego Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego, ale wówczas przywódcom radzieckim nie przyszło nawet do głowy, że system

socjalistyczny upadnie, wręcz przeciwnie, zapewniali o jego trwałości. Dlatego usiłowali go jedynie reformować.

Również Wietnamczycy rozpoczęli w 1986 roku nową politykę o nazwie „Doi Moi”, czyli „odnowy”. Miała ona wprowadzić Socjalistyczną Republikę Wietnamu na ścieżkę nowoczesnej, ale wciąż socjalistycznej gospodarki. „Doi Moi” odzwierciedlała kompromis między antyimperialistycznym (konserwatywnym) i integracyjnym (reformatorskim) podejściem do gospodarki państwowej i systemu politycznego. Wprowadzono do gospodarki m.in. własność prywatną, zrezygnowano z kontroli cen, zniesiono limity produkcyjne i uznano wolną grę popytu i podaży, zezwolono na decentralizację małych podmiotów gospodarczych, zmieniono system podatkowy, zrezygnowano z wymiany barterowej, zastępując ją ceną gotówkową oraz uznano rolę związków zawodowych, zwiększając ich uprawnienia. Porzucono zamiar budowania w pełni komunistycznego społeczeństwa. Uznano za dopuszczalną wewnętrzną krytykę i dyskusję partyjną.

W Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej do politycznych zmian systemowych usiłował nakłonić władze komunistyczne Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”. 17 sierpnia 1980 roku wystąpił on z 21 postulatami, które nie dotyczyły wyłącznie kwestii ekonomicznych, lecz również politycznych. Robotnicy chcieli samodzielnie organizować się w wolne związki zawodowe. Żądali przestrzegania zawartego w konstytucji prawa do wolności słowa oraz dostępu do mediów. Domagali się przeprowadzenia zmian w gospodarce i „socjalizmu z ludzką twarzą”. 31 sierpnia 1980 roku postulaty związku zostały zaakceptowane przez stronę rządową. W niespełna dwa miesiące później, 10 listopada 1980 roku, NSZZ „Solidarność” został zarejestrowany przez Sąd Wojewódzki w Warszawie. Reformowanie państwa przerwał jednak stan wojenny, wprowadzony o północy 13 grudnia 1981 roku.

Po raz kolejny systemowe zmiany wymusiła „Solidarność” po fali strajków w 1988 roku. 6 lutego 1989 roku w siedzibie Rady Ministrów w Warszawie rozpoczęły się negocjacje o zmianach systemowych między przedstawicielami władz PRL a opozycją solidarnościową, nazywane „Okrągłym Stołem”. Te rozmowy zakończyły się 5 kwietnia 1989 roku i są uznawane przez tranzytologów za najważniejsze wydarzenie rozpoczynające zmiany ustrojowe w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i całym Bloku Wschod-

nim. Zaraz po nich zostały ogłoszone na dzień 4 i 18 czerwca pierwsze częściowo wolne wybory w historii Polski po II wojnie światowej. Polska Zjednoczona Partia Robotnicza poniosła w nich druzgocącą klęskę. Do 460-osobowego Sejmu wprowadziła tylko 173 posłów, a do 100-osobowego Senatu ani jednego senatora. Polska stała się pierwszym państwem Bloku Wschodniego, w którym przedstawiciele opozycji demokratycznej uzyskali realny wpływ na sprawowanie władzy. Wybory czerwcowe zdecydowanie przyspieszyły transformację ustrojową. Równolegle reformowana była polska gospodarka. Pod koniec 1988 roku uchwalona została ustawa o działalności gospodarczej, wprowadzająca rewolucyjną wówczas zasadę wolności gospodarczej i równości podmiotów gospodarczych. Dzięki tej ustawie nastąpił znaczny wzrost udziału sektora prywatnego w gospodarce. W ślad za tą ustawą poszła liberalizacja polityki gospodarczej, za istotę gospodarowania przyjęto racjonalność i rachunek ekonomiczny. W 1990 roku przyjęto pakiet reform gospodarczych znanych jako plan Balcerowicza, polegający na wprowadzeniu wolnego rynku, obniżeniu inflacji i deficytu budżetowego oraz na przyspieszeniu wzrostu gospodarczego. Klamrą spinającą zmiany ustrojowe w Polsce była Mała Konstytucja z 17 października 1992 roku, która wprowadziła podstawy nowego ustroju politycznego i gospodarki rynkowej.

Nie można więc uznać „upadku” Muru Berlińskiego z 9 na 10 listopada 1989 roku za symbol transformacji systemowej w państwach posocjalistycznych. Nawet uznając, że jest to konsekwencja jesiennych masowych demonstracji w okresie Wendezeit, tj. czasu przemian. W początkowej fazie pokojowej rewolucji w Niemieckiej Republice Demokratycznej generalnie chodziło o wolność podróżowania, a system zmian ustrojowych na jej terytorium został wprowadzony wskutek przyłączenia do Republiki Federalnej Niemiec.

Trudno nazwać zmiany reformujące system socjalistyczny i usprawniające go instytucje w celu poprawy poziomu życia obywateli państw Bloku Wschodniego jako początek zmian ustrojowych, rozpoczynających transformację systemową. Transformacja jest wszak stanem złożonym kulturowo, mentalnie, a nie wyłącznie procesem politycznym i ekonomicznym, jako baza wyjściowa do innych zmian. To przejście musi być kompleksowe, od poprzedniego reżymu do demokracji, powrotu do gospodarki kapitalistycznej, a w efekcie do powstania społeczeństwa obywatelskiego.

W państwach posocjalistycznych musi więc przede wszystkim dojść na płaszczyźnie politycznej do likwidacji monopolu partii komunistycznej i wprowadzenia systemu wielopartyjnego. W gospodarce natomiast własność państwowa ma zostać zastąpiona prywatną. W życiu społecznym zanika kontrola organizacji pozarządowych przez instytucje państwowe i zaczyna obowiązywać pluralizm. Natomiast w innych obszarach, np. edukacji, pojawiają się placówki prywatne, wcześniej w systemie kształcenia nieobecne.

Początkową cezurę dla transformacji posocjalistycznej w Bloku Wschodnim należy wyznaczyć na rok 1989. Bezdyskusyjnie Polska jest pierwszym krajem, który wkroczył na drogę transformacji systemowej. Natomiast reformy rządu Mieczysława Rakowskiego w latach 1988–1989 uznawane są za inaugurację procesu transformacji gospodarczej.

W momencie rozpoczęcia transformacji systemowej w Europie Środkowo-Wschodniej, blok socjalistyczny tworzyło dziewięć państw: część europejska Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, Polska Rzeczpospolita Ludowa, Niemiecka Republika Demokratyczna, Czechosłowacja, Węgry, Rumunia, Bułgaria, Jugosławia i Albania. Obecnie, po zmianach statusu byłych państw federacyjnych, wymuszonych m.in. zmianami systemowymi, na tym samym obszarze powstało dwadzieścia jeden państw: Albania, Białoruś, Bułgaria, Bośnia i Hercegowina, Chorwacja, Czarnogóra, Czechy, Estonia, Kosowo, Litwa, Łotwa, Macedonia, Mołdawia, Polska, Rumunia, Rosja, Serbia, Słowacja, Słowenia, Ukraina i Węgry. Jedno państwo (NRD) zostało wchłonięte przez sąsiednią Republikę Federalną Niemiec. Jedenaście zostało członkami Unii Europejskiej, a jedno państwo – Albania, w czerwcu 2014 roku otrzymało status państwa-kandydata do Unii. Pozostałych siedem państw: Bośnia i Hercegowina, Czarnogóra, Kosowo, Macedonia, Mołdawia, Serbia i Ukraina wciąż zabiega o przyjęcie do związku demokratycznych państw europejskich. Natomiast dwa państwa, Rosja i Białoruś, realizują obecnie odmienną od naszej wizję transformacji demokratycznej.

Każde więc z wymienionych na początku byłych państw socjalistycznych miało, i wciąż jeszcze niektóre mają, własną drogę do zmian systemowych, ustrojowych i statusu. Zmieniły już one jednak w sposób bardziej lub mniej pokojowy mapę Europy Środkowo-Wschodniej, rozpadając się w kilku przypadkach na własne życzenie lub wskutek inter-

wencji mocarstw zachodnich. Tylko w obszarze gospodarki wszystkie europejskie państwa posocjalistyczne zgadzają się co do dwóch kwestii: chęć dominacji wolnego rynku i powszechnej własności prywatnej. W każdym natomiast są do tej pory podziały w społeczeństwach co do zmian kulturowych i mentalnościowych. Zwłaszcza dotyczy to państw tzw. peryferyjnych, jak Albania, Bośnia i Hercegowina czy Kosowo. Problemem kilku państw są też spory graniczne, które wyhamowują procesy transformacji. Dla Serbii ważniejszy jest na przykład dialog o statusie całego państwa niż systemu aktualnie wdrażanego w jej spornych okręgach: Kosowie i Metochii oraz Wojwodinie.

* * *

Celem tej publikacji jest właśnie próba przyjrzenia się kilku wybranym przykładom transformacji systemowej w krajach posocjalistycznych.

Książka została podzielona na dwie części. Pierwsza część dotyczy „Nowego systemu politycznego w Polsce”, natomiast w części drugiej prezentowane są „Zmiany systemowe w Europie Środkowej i Wschodniej”.

Ogólne pojęcia związane z funkcjonowaniem demokracji jako formy władzy przedstawia Jakub Przewoźnik (Demokracja jako forma sprawowania władzy – zarys problematyki). Różne jest bowiem podejście do pojęcia władzy samej w sobie. Różne są też podejścia naukowców do demokracji, jej wariantów, a także modeli. Zdefiniowanie pojęcia demokracji powinno ułatwić analizę celu transformacji.

Przedmiotem rozważań Mariusza Dyducha są najważniejsze aspekty reform administracyjnych w zakresie restauracji samorządu lokalnego w Polsce w okresie transformacji od roku 1989 do roku 2014 (Samorząd lokalny w Polsce w okresie transformacji – wybrane zagadnienia). Zastanawia się on nad determinantami kształtującymi współczesny obraz polskiego samorządu. Analizuje najważniejsze kompetencje organów samorządowych na każdym z poszczególnych poziomów. Wskazania empiryczne przywołane w opracowaniu dotyczą samorządu powiatu będzińskiego oraz województwa śląskiego.

Koalicje stały się głównym elementem demokratycznych mechanizmów politycznych w Europie Środkowo-Wschodniej po 1989 roku. Marek Tyrała analizuje wyniki fragmentaryzacji ugrupowań dawnej

opozycji oraz ewolucji organizacyjnej i programowej ugrupowań z poprzedniego systemu [Koalicja wyborcza jako platforma gwarantująca sukcesy wyborcze (na przykładzie wyborów parlamentarnych w Polsce w latach 1991–2011)]. Na scenie politycznej pojawiło się wiele partii, które były zmuszone do tworzenia sojuszy. Przełom polityczny roku 1989 definitywnie zmienił styl uprawiania polityki. Powstała nowa klasa polityczna, utrwalił się system demokracji przedstawicielskiej opartej na zasadach praworządności oraz trójpodziale władz. W ramach koalicji politycznych w Polsce dominujący model stanowią koalicje partyjne. Są to koalicje, wśród których następuje wybór odpowiedniej konfiguracji partyjnej, zapewniającej realizację postawionych celów w sposób optymalny, aby zdobyć lub utrzymać władzę. Charakterystyka koalicji wyborczych funkcjonujących w Polsce w latach 1991–2011 jest próbą odpowiedzi na pytanie badawcze: co wpływało na sukcesy/porażki partii politycznych w trakcie wyborów parlamentarnych?

Magdalena Goryczka przypomina Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2007–2014 (Program Rozwoju Subregionu Południowego na lata 2007–2013 jako narzędzie prowadzenia polityki rozwoju w województwie śląskim). Poza konkursowym sposobem wyboru projektów przewidzianych do realizacji na obszarze województwa śląskiego przewidywał on zastosowanie dwóch mechanizmów pozakonkursowych. Jednym z nich były Programy Rozwoju Subregionów. Zastosowanie tego mechanizmu miało ułatwić władzom lokalnym kreowanie polityki rozwoju na szczeblu subregionalnym, przenosząc część decyzji odnośnie do rodzaju realizowanych przedsięwzięć z poziomu regionalnego na poziom subregionalny.

W części drugiej zaprezentowane zostały „Zmiany systemowe w Europie Środkowej i Wschodniej”.

Proces rozwoju partii politycznych w wybranych krajach Europy Środkowej i ich odniesienie do kategorii rodzin partyjnych ukazuje Sebastian Kubas (Kształtowanie się kategorii rodzin partyjnych w Czechach, Polsce, Słowacji i na Węgrzech w perspektywie 25 lat demokratyzacji). Analiza obejmuje ugrupowania, które po 1989 roku uzyskiwały status relevantnych partii parlamentarnych. Rozważania zostały podzielone na trzy okresy: pierwsze wybory parlamentarne w 1989 roku, drugie wybory parlamentarne w 2004 rok i ostatnia dekada. W pierwszym okresie partie

były bytami, które dopiero kształtowały swoje struktury, a ich przynależność do rodzin miała często charakter umowny. W drugim okresie widać większy poziom instytucjonalizacji partii, zwiększa się też poziom i zakres ich afiliacji przy podstawowych rodzinach partyjnych. W ostatniej dekadzie możemy zauważyć, że podstawowe rodziny partyjne znajdują już swoją pełną reprezentację na krajowych scenach Czech, Polski, Słowacji i Węgier, ale różni je poziom społecznego poparcia.

Barbara Porębska-Maciołek analizuje wpływ transformacji wolnorynkowej na samorząd lokalny w Rosji (25 lat procesu transformacji samorządu lokalnego w Federacji Rosyjskiej). Proces ten przyniósł wiele zmian w życiu obywatela Federacji Rosyjskiej, w tym jego sytuacji ekonomicznej i finansowej. Przejście z gospodarki centralnie planowanej do kapitalizmu zaowocowało m.in. dopuszczeniem na rynek kapitału zagranicznego oraz prywatyzowaniem przedsiębiorstw, które dotychczas podlegały centralnemu państwowemu kierownictwu. Skutki transformacji wolnorynkowej zaczęły być dostrzegane również na najniższym szczeblu struktury państwowej – samorządzie lokalnym. Zmiany systemowe wpłynęły zarówno konstruktywnie, jak i destrukcyjnie na rozwój ekonomiczny i gospodarczy lokalnych struktur i społeczności. Transformacja wolnorynkowa jest procesem złożonym i długotrwałym, wymagającym wprowadzania zmian często ryzykownych, dyskusyjnych i rygorystycznych. Jednak bez nich nie może być mowy o jakimkolwiek kierunku rozwoju Rosji lokalnej.

Natalia Rudakiewicz poddała analizie podstawy kształtowania się systemów politycznych Ukrainy oraz Polski w kontekście rozwoju współczesnej demokracji (Geneza partii politycznych na Ukrainie i w Polsce: od eksperymentu komunistycznego do reform demokratycznych). Przedstawia odmienność procesów rozwojowych oraz czynniki, które wywarły na to wpływ. Pomyślność w powstaniu oraz krzepnięciu instytucji demokratycznych zależy w znacznej mierze od zjednoczenia się społeczeństwa. Duży wpływ na polityczne systemy wywierają czynniki zewnętrzne. Zdecydowanie w polityce zagranicznej sprzyja wzmacnianiu systemów politycznych i wzrostowi zaufania społecznego. Natomiast balansowanie oraz niezdecydowanie w prowadzeniu polityki na arenie międzynarodowej negatywnie odbija się w wielu obszarach działalności państwa. Ustrój polityczny oraz stabilność prawa wyborczego odgrywają bowiem wiodącą rolę w budowie nowego, demokratycznego systemu politycznego państwa.

Problematykę ukraińską kontynuuje Dawid Kania (Ukraińska droga do demokracji. Pierwsza dekada budowy niepodległej Ukrainy). Pokazuje nam on proces budowy niepodległej i niezależnej Ukrainy od momentu ogłoszenia niepodległości do zakończenia drugiej kadencji Leonida Kuczmy. W pierwszej dekadzie budowy niepodległego państwa polityka Kijowa skupiała się na uzyskaniu poparcia dla niepodległości ze strony jak największej liczby państw, normalizacji i ułożeniu poprawnych stosunków z Rosją – spadkobierczynią ZSRR. W związku z tym władze w Kijowie podejmowały szereg działań w obszarze polityki zagranicznej oraz forsowały własne koncepcje polityki bezpieczeństwa. Ukraina, początkowo sceptyczna wobec Rosji, w okresie drugiej kadencji prezydenta Kuczmy zaczęła coraz bardziej zbliżać się do Moskwy. W wyniku wewnętrznych konfliktów, braku reform politycznych i gospodarczych, marginalizowana na zachodzie Europy administracja prezydenta Kuczmy upatrywała szansy na przetrwanie w silniejszej współpracy z Rosją i byłymi republikami radzieckimi.

W państwie wieloetnicznym, takim jak Republika Serbii, zmiany systemowe były wymuszane przez wspólnotę międzynarodową w latach 1998–1999. Jerzy Wiśniewski zwraca uwagę na błędy popełnione przez mocarstwa zachodnie i Rosję w stosunku do Okręgu Kosowo i Metochia (Próby rozwiązania kryzysu kosowskiego przez mocarstwa zachodnie i Rosję w okresie tranzycji Republiki Serbii w latach 1998–1999). Proces tranzycji przebiegał tam bowiem bez udziału suwerena, czyli narodu serbskiego. Został więc zahamowany, a państwo serbskie utraciło część swojego terytorium. Wspólnota międzynarodowa, zamiast być gwarantem integralności terytorialnej Serbii w myśl Rezolucji nr 1244 Rady Bezpieczeństwa ONZ, stała się nieudolnym negocjatorem między stronami konfliktu albańsko-serbskiego. To jeden z negatywnych przykładów zmian systemowych, okupionych w dodatku krwią mieszkańców prowincji kosowsko-metochijskiej.

Warto spojrzeć na przemiany społeczne, gospodarcze i polityczne w państwach posocjalistycznych z dalszej perspektywy. Mateusz Hudzikowski pokazuje, że mimo coraz większego zainteresowania naszą częścią Europy, we Francji panuje dość powszechna nieufność i ignorancja, co przejawia się nie tylko w stosunkach społecznych, ale także w kontaktach gospodarczych i politycznych. (Badania i analizy o transformacji.

Problematyka środkowo- i wschodnioeuropejska wybranych francuskich think tanków). Dla partnerów handlowych Francji, np. Polska jest przede wszystkim rynkiem zbytu dla francuskich towarów oraz miejscem lokowania licznych inwestycji francuskich.

Autorzy artykułów są świadomi tego, że należy kontynuować refleksję nad podjętymi już tematami, uwzględniając wyniki najświeższych badań, prowadzonych również poza granicami naszego kraju. Mają jednak nadzieję, że swoją publikacją dokładają do nich wartościową cegiełkę.

Jerzy Wiśniewski

Bibliografia

- ANTOSZEWSKI A.: *Partie polityczne Europy Środkowej i Wschodniej*. Poznań–Wrocław 2005.
- ANTOSZEWSKI A.: *Partie i systemy partyjne państw Unii Europejskiej na przełomie wieków*. Toruń 2009.
- ANTOSZEWSKI A.: *System polityczny RP*. Warszawa 2012.
- ANTOSZEWSKI A.: *Wzorce rywalizacji politycznej we współczesnych demokracjach europejskich*. Wrocław 2004.
- ANTOSZEWSKI A., HERBUT R.: *Leksykon politologii*. Wrocław 2004.
- ANTOSZEWSKI A., HERBUT R., SROKA J.: *System partyjny Polski*. W: ANTOSZEWSKI A., FIALA P., HERBUT R., SROKA J. (red.): *Partie i systemy partyjne Europy Środkowej*. Wrocław 2003.
- ARENDRT H.: *Polityka jako obietnica*. Warszawa 2005.
- BANKOWICZ M.: *Demokracja. Zasady, procedury, instytucje*. Kraków 2006.
- BARAŃSKI M.: *Samorząd terytorialny. Zmiany instytucjonalne od demokracji bezpośredniej i przedstawicielskiej do partycypacyjnej*. Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2013.
- BATAKOVIĆ D.T.: *Kosowo i Metohija*. Beograd 2007.
- BENDA L.: *System partyjny Węgier*. W: ANTOSZEWSKI A., FIALA P., HERBUT R., SROKA J. (red.): *Partie i systemy partyjne Europy Środkowej*. Wrocław 2003.
- BESSETTE J.: *The Mild Voice of Reason: Deliberative Democracy and American National Government*. Chicago: University of Chicago Press.
- BIHR A.: *Nowomowa neoliberalna*. Warszawa 2009.
- BODIO M.: *Stosunki między Unią Europejską a Federacją Rosyjską*. Warszawa 2005.
- BONUSIAK W. (red.): *Polska – Niemcy – Ukraina w Europie: Europa w okresie przemian oraz nowych wyzwań w zakresie bezpieczeństwa i współpracy*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2009.

- BOODTS A.: *L'économie serbe dans un contexte régional, communautaire et international, Europe du Sud-Est n°3*. Décembre 2010.
- BOODTS A.: *Serbie: cap 2014? Les actuelles de l'Ifri, Europe du Sud-Est*. Janvier 2010.
- BOZO F.: *La politique étrangère de la France depuis 1945*. Paris 1997.
- BOZO F., MÉLANDRI P., VAÏSSE M. (red.): *La France et l'OTAN 1949–1996*. Paris 1996.
- BUJWID-KUREK E.: *Serbia w nowej przestrzeni ustrojowej*. Kraków 2012.
- BURSZTA W.: *Kotwice pewności. Wojny kulturowe z pop nacjonalizmem w tle*. Warszawa 2013.
- CAELLO D.P.: *L'Union européenne et la fin de la guerre froide*. "Cahier". N°: 10. 1994.
- CANAPA M.P.: *Des Etats pluriethniques dans l'ex-Yougoslavie ? Etat du citoyen (gradjanska drzava) ou Etat du membre de la nation (nacionalna drzava)?* "Cahier". N°: 7. 1994.
- CAPELLE-POGACEAN A.: *Hybris et incertitude dans la Hongrie de Viktor Orbán*. "Les analyses du CERI". 1 stycznia 2011.
- CHENU G.: *Balkans occidentaux : espace géopolitique convoité*. le 9 décembre 2012.
- CHMAJ M., SKRZYDŁO W.: *System wyborczy w Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa 2011.
- CIUPIŃSKI A.: *Podstawowe elementy współczesnej strategii Francji*. Warszawa 1997.
- CRITCHLEY S.: *O humorze*. Warszawa 2012.
- CZAPIŃSKI J., PANEK T. (red.): *Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*. Warszawa 2012.
- CZIOMER E.: *Polityka zagraniczna Niemiec: kontynuacja i zmiana po zjednoczeniu ze szczególnym uwzględnieniem polityki europejskiej i transatlantyckiej*. Warszawa 2005.
- CZIOMER E., ZYBLIKIEWICZ L.: *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*. Warszawa 2007.
- CZYŻ A., KUBAS S.: *Czechy i Słowacja. Politologiczne studium wspólnej i oddzielnej państwowości*. Katowice 2012.
- DAHL R.: *Demokracja i jej krytycy*. Warszawa 2012.
- DAHL R. A.: *Demokracja i jej krytycy*. Kraków 1995.
- DAHRENDORF R.: *Klasy i konflikt klasowy w społeczeństwie przemysłowym*. Kraków 2008.
- DAHRENDORF R.: *Nowy konflikt społeczny, esej o wolności*. Warszawa 1993.
- De la Bulgarie et de quelques grandes questions européennes, Entretien avec M. Etienne de Poncins, Ambassadeur de France en Bulgarie*. "Diploweb.com". le 3 octobre 2010.
- DE SUREMAIN P., VERLUISE P.: *Euro 2012: Pologne–Ukraine–Russie, les clés du match*. le 13 juin 2012.

- DE TINGUY A.: *A l'est, du nouveau. Les élections 2011–2012 en Russie à l'heure du « printemps russe »*. "Les dossiers du CERN". Luty 2012
- DELCOUR L.: *Shaping the Post-Soviet Space? EU Policies and Approaches to Region-Building*. Ashgate 2011.
- DELLECKER A., GOMART T.: *Russian Energy Security and Foreign Policy*. Routledge 2011.
- DENHEL-SZYC M., STACHURA J.: *Gry polityczne. Orientacje na dziś*. Warszawa 1991.
- DOLNICKI B.: *Samorząd terytorialny*. Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2006.
- DOŁBAKOWSKA M., SŁODKOWSKA I.: *Wybory 1997: partie i ich programy*. Warszawa 2004.
- DOŁBAKOWSKA M., SŁODKOWSKA I.: *Wybory 2005: partie i ich programy*. Warszawa 2006.
- DOMAGAŁA M., IWANEK J. (red.): *Demokracja w dobie globalizacji. Tom 2: Aspekty teoretyczne*. Katowice 2008.
- DOMAŃSKI R.: *Geografia ekonomiczna: ujęcie dynamiczne*. Warszawa 2005.
- DOMARAŃCZYK Z.: *100 dni Mazowieckiego*. Warszawa 1990.
- DRECUN M.: *Rat za Kosovo*. Beograd 1999.
- DURANDIN C., ROUMANIE: *Le bel été des Camarades*. "Diploweb.com". le 5 août 2012.
- DURANDIN C., HOEDTS G. (red.): *Roumanie, vingt ans après: la "révolution revisitée"*. "Diploweb.com" 2010.
- FACON I.: *Russie en Asie. Une Russie insuffisamment asiatique*. le 8 juin 2012.
- FEAN D.: *Les relations avec la Russie*. W: "L'Union Européenne et le Monde en 2020: visions prospectives franco-allemandes" 2011.
- FEDOROWICZ K.: *Ukraina w polskiej polityce wschodniej w latach 1989–1999*. Poznań.
- FIERLA I. (red.): *Geografia gospodarcza świata*. Warszawa 2005.
- FORSS S.: *Russian Military Thinking and Threat Perception: A Finnish View*. "Strategy Papers". N°: 5. 11/2009.
- FOWLER B.: *Hungary Parliamentary Elections*. "Electoral Studies" 1998, vol. 17 /nr 2.
- GAZIER A.: *Les pouvoirs locaux dans les régions russes du Centre-Terres noires. Transition ou opposition?* "Cahier". N°: 5. 1994.
- GARDZIEL T., GAWROŃSKI S.: *Wybory 2007: partie, programy, kampania wyborcza*. Rzeszów 2007.
- GOMART T.: *Russian Civil-Military Relations. Putin's Legacy*, Carnegie Endowment. Washington 2008.

- GORZELAK G., TUCHOLSKA A. (red.): *Historyczno-kulturowe uwarunkowania rozwoju: Polska i Ukraina*. Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych UW. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, 2008.
- GÓRALCZYK B.: *Węgry. Transformacja postkomunistyczna*. Warszawa 2003.
- GRABOWSKA M.: *Podział postkomunistyczny. Społeczne podstawy polityki w Polsce po 1989 roku*. Warszawa 2004.
- GRAY J.: *Falszywy świt. Urojenia globalnego kapitalizmu*. Warszawa 2014.
- GRICOURT S.: *Kosovo: deux ans après la déclaration d'indépendance, Europe du Sud-Est n°2*. Juillet 2010.
- HAMAN J.: *Demokracja, decyzje, wybory*. Warszawa 2003.
- HARBO F., MOLDOVA: *A Status Quo of EU Institutional Relations, Europe du Sud-Est n°1*. Avril 2010.
- HARDT M., NEGRI A.: *Rzeczpospolita – poza własność prywatną i dobro publiczne*. Kraków 2012.
- HELD D.: *Modele demokracji*. Kraków 2010.
- HERBUT R.: *Rodziny partii politycznych*. W: ANTOSZEWSKI A., HERBUT R. (red.): *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*. Wrocław 1997.
- HEYWOOD A.: *Politologia*. Warszawa 2009.
- HOBBSBAWM E.: *Jak zmienić świat. Marks i marksizm 1840–2011*. Warszawa 2013.
- HOFBAUER H.: *Eksperyment Kosovo. Povratak kolonijalizma*. Beograd 2009.
- HOFFMANN S.: *La France dans le monde 1979–2000*. „Politique étrangère” 2000, nr 2.
- HUDZIKOWSKI M.: *Europa Środkowa i Wschodnia z perspektywy francuskich środowisk eksperckich*. Częstochowa 2013.
- JACOB A.: *Les pays baltes. Un voyage découverte*. “Diploweb.com” le 24 février 2010.
- JARMARA T.: *TOP 09 a Věci veřejné v kontextu institucionalizace českých politických stran po roce 1989*. „Politologická revue” 2011, nr 1.
- JEDNAKA W.: *Partie polityczne wybranych państw Europy Środkowo-Wschodniej*. W: ANTOSZEWSKI A., HERBUT R. (red.) *Demokracje Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej*. Wrocław 1998.
- KAPUŚNIAK T.: *Ukraina jako obszar wpływów międzynarodowych po zimnej wojnie*. Warszawa; Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2008.
- KAPUŚNIAK T., FEDOROWICZ K., GOŁOŚ M. (red.): *Białoruś, Mołdawia i Ukraina: wobec wyzwań współczesnego świata*. Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej; Chełm: Wyższa Szkoła Stosunków Międzynarodowych i Komunikacji Społecznej, 2009.
- KINOWSKA Z.: *Kondycja społeczeństwa obywatelskiego w Polsce*. Biuro Analiz Sejmowych. „Infos” 2012, nr 22 (136).
- KLEMENTEWICZ T.: *Geopolityka trwałego rozwoju. Ewolucja cywilizacji i państwa w trakcie dziejotwórczych kryzysów*. Warszawa 2013.

- KOŁODKO G.: *Świat na wyciągnięcie myśli*. Warszawa 2010.
- KOŁODKO G.: *Wędrujący świat*. Warszawa 2008.
- KOPEČEK L.: *System partyjny Słowacji*. W: *Partie i systemy partyjne Europy Środkowej*. Red. A. ANTOSZEWSKI, P. FIALA, R. HERBUT, J. SROKA. Wrocław 2003.
- KORZENIEWSKA-WISZNIEWSKA M.: *Serbia pod rządami Slobodana Miloševicia*. Kraków 2008.
- KOSZEL B.: *Francja i Niemcy w procesie integracji Polski ze Wspólnotami Europejskimi/Unią Europejską (1989–2002)*. Poznań 2003.
- KOWALCZYK K., TOMCZAK Ł. (red.): *Czechy, Polska, Ukraina: partie i systemy partyjne: stan i perspektywy*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007.
- KOZAKIEWICZ I.: *Rosja w polityce niepodległej Ukrainy*. Warszawa 2002.
- KRÓL M.: *Kłęsa rozumu. Kulisy wielkich wydarzeń historii najnowszej*. Warszawa 2013.
- KUBAS S.: *Węgierski parlamentaryzm: od narodzin do stanu obecnego z uwzględnieniem konstytucji z 2011 roku*. „Przegląd Sejmowy” 2012, nr 5 (212).
- KUBAS S.: *Dwa gabinety Mirka Topolánka – pomiędzy rządem mniejszościowym, a brakiem stabilnego poparcia w Izbie Poselskiej Republiki Czeskiej (2006–2009)*. W: RADEK R. (red.): *Rządy mniejszościowe w wybranych państwach świata. Studium prawnopolitologiczne*. Katowice 2014.
- KUBAS S.: *Evolution of Preferences at Hungarian Electorate towards Bidimensional “Left-Right” Structure (1990–2013)*. “Political Preferences” 2013, nr 4.
- KUCIŃSKI K. (red.): *Geografia ekonomiczna*. Kraków 2009.
- KUKUŁKA J.: *Historia stosunków międzynarodowych 1945–2000*. Warszawa 2007.
- KUŹNIAR R.: *Doktryna wschodnia w polityce zagranicznej Francji (1958–1981)*. Warszawa 1981.
- KUŹNIAR R.: *Polityka i siła: studia strategiczne: zarys problematyki*. Warszawa 2006.
- LAKOMY M.: *Rola Sojuszu Północnoatlantyckiego w polityce zagranicznej Francji N. Sarcozy’ego*. W: OLSZEWSKI P., KAPUŚNIAK T., LIZAK W. (red.): *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Wyzwania i zagrożenia XXI wieku*. Radom 2009.
- LAKOMY M.: *Stosunki transatlantyckie w polityce zagranicznej Francji na początku XXI wieku*. W: STOLARCZYK M. (red.): *Problemy polityki zagranicznej Polski i stosunków międzynarodowych na początku XXI wieku*. Katowice 2008.
- LAPALOMBARA J., WEINER M.: *Political parties and political development*. Princeton: Princeton University Press, 1970, s. 356.
- LA SERRE F. DE, LEQUESNE CH., RUPNIK J.: *L’Union européenne : ouverture à l’Est? – Paris*. Presses universitaires de France, 1994.
- LEOŃSKI Z.: *Samorząd terytorialny w RP*. Warszawa 2006.
- LEOŃSKI Z.: *Tradycje samorządu terytorialnego w Polsce*. „Samorząd Terytorialny” 1991, nr 3.

- LEWIS P.G.: *Political Parties in Post-Communist Eastern Europe*. Routledge 2002.
- LIJPHART A.: *Electoral systems and party systems. A study of 27 Democracies 1945–1990*. Oxford 1994.
- LINEK L.: *Kdy vymřou voliči KSČM? K věkové struktuře elektorátu KSČM*. „Politologický časopis” 2008, nr 4.
- LINZ J., STEPAN A.: *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996, p. 154.
- LIVELY J.: *Democracy*. Oxford 1975.
- LUKOVIĆ M.D.: *Kryzys kosowski oczyma Serbów. Bezpośrednie przyczyny, korzenie historyczne, przebieg i konsekwencje*. Belgrad 1999.
- MAFFESOLI M.: *Czas plemion*. Warszawa 2008.
- MARKOWSKI R.: *The Polish political party system and democracy*. W: KUCHARCZYK J., ZBIERANEK J. (red.): *Democracy in Poland, 1989–2009. Challenges for the Future*. Warsaw, Poland Democracy Watch, 2010, p. 73–74.
- MAZUR M., MIGALSKI M., WOJTASIK W.: *Polski system partyjny*. Warszawa 2006.
- MIGALSKI M.: *Czeski i polski system partyjny*. Warszawa 2008.
- MOUFFE Ch.: *Polityczność*. Warszawa 2008.
- NIEWIADOMSKI Z.: *Samorząd terytorialny*. W: HAUSNER R., NIEWIADOMSKI Z., WRÓBEL A.: *Podmioty administrujące*. T. VI. Warszawa 2011.
- NOCETTI J., LE KREMLIN À LA MECQUE: *Le pèlerinage saoudien de la diplomatie russe*. Russie.Nei.Visions. Juin 2010.
- OCHENDOWSKI E.: *Prawo administracyjne, część ogólna*. Toruń 2002.
- OFFE C.: *Drogi transformacji. Doświadczenia wschodnioeuropejskie i wschodnioniemieckie*. Warszawa 1999.
- OLSZAŃSKI T.A.: *Wybory parlamentarne na Ukrainie w 2002 roku/Ukraiński parlamentaryzm po wyborach*. Prace OSW. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich, 2003.
- OLSZAŃSKI T.A.: *Wybory prezydenckie na Ukrainie, październik–grudzień 2004*. Prace OSW. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich, 2005.
- ORLOV V.A.: *US-Russia Dialogue on Nuclear Nonproliferation and Arms Control: What it Means for Europe and the World*. “Strategy Papers”. N°: 4. 09/2009.
- OSADCZUK B.: *Ukraina, Polska, świat. Wybór reportaży i artykułów*. Sejny 2000.
- PANEJKO J.: *Geneza i podstawy samorządu europejskiego*. Wilno 1934.
- PAWŁOWSKI K.: *Kosowo. Konflikt i interwencja*. Lublin 2007.
- PERROT O.: *Au nord du Kosovo, exercices de souveraineté*. “Diploweb.com”, le 12 octobre 2011.
- PIASECKI K.: *Samorząd terytorialny i wspólnoty lokalne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009.

- PIETRAŚ M., KAPUŚNIAK T. (red.): *Ukraina w stosunkach międzynarodowych*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2007.
- „Pozakonkursowe ścieżki wyboru projektów w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007–2013: Indykatory Wykaz Projektów Kluczowych oraz Programy Rozwoju Subregionów” – Raport końcowy z realizacji badania wykonany na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego.
- RAGARU N.: *Démocratie et représentation politique en Bulgarie*. “Cahier”. N°: 19. 1998.
- RAGARU N.: “*Souriez ! Tout va mal*” *La Bulgarie de Bojko Borisov au lendemain des élections d’octobre 2011*. “Les analyses du CERI” 1 stycznia 2012.
- RASIŃSKI L.: *Śladami Marksa i Wittgensteina*. Warszawa 2012.
- REYKOWSKI J.: *Konflikt i porozumienie. Psychologiczne podstawy demokracji deliberatywnej*. Warszawa: Academic Press, 2007.
- SARNECKI P. (red.): *Samorząd terytorialny. Zasady ustrojowe i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe. Kancelaria Sejmu, 2005.
- SENNETT R.: *Razem. Rytuały, zalety i zasady współpracy*. Warszawa 2013.
- SŁODKOWSKA I.: *Wybory 1991: programy partii i ugrupowań politycznych*. Warszawa 2001.
- SŁODKOWSKA I.: *Wybory 1993: partie i ich programy*. Warszawa 2001.
- SŁODKOWSKA I.: *Wybory 2001: partie i ich programy*. Warszawa 2002.
- SOBOLEWSKA-MYŚLIK K.: *Partie i systemy partyjne Europy Środkowej po 1989 roku*. Kraków 1999.
- SOKÓŁ W., ŻMIGRODZKI M. (red.): *Współczesne partie i systemy partyjne. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej*. Lublin 2003.
- SOROKA M.: *Spór o Kosowo*. W: RUDOWSKI A., ZENDEROWSKI R. (red.): *Zjawiska i procesy dezintegracji w postzimnowojennej Europie*. Warszawa 2009.
- SOROS G.: *Kryzys światowego kapitalizmu*. Warszawa 1999.
- SUŁOWSKI S.: *Uwarunkowania i główne kierunki polityki zagranicznej RFN*. Warszawa 2002.
- SZAJKOWSKI B.: *Bantustanizacja Rosji*. W: W. BONUSIAK, K.Z. SOWA (red.): *Rosja. Kontynuacja czy punkt zwrotny*. Rzeszów 1994.
- SZCZUPACZYŃSKI J.: *Elity, demokracja, wybory*. Warszawa 1993.
- SZUPACZYŃSKI J. (red.): *Władza i społeczeństwo. Tom II*. Warszawa 1998.
- SZTOMPKA P.: *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. 2010.
- ‘Tableau de bord des pays d’Europe centrale et orientale 2010’ vol. 1. Etude nr 171, ‘Tableau de bord des pays d’Europe centrale et orientale 2010’ vol. 2. Etude nr 172. Red. J.P. PAGÉ. Grudzień 2010.
- TARNO J.P.: *Samorząd terytorialny w Polsce*. Warszawa 2004.

- TRAMEAU V.: *Hongrie, quel bilan?* le 26 mai 2010.
- VEDRASHKO A., MILLER W.: *Christian Democracy in the Czech Lands. „The New Presence”* 2009, nr 4.
- VERLUISE P., LA HONGRIE D'ORBAN: “Diploweb.com”, le 1er mai 2011.
- VERLUISE P., UE-HONGRIE, V. ORBAN: *Vers la rupture?* “Diploweb.com”, le 2 décembre 2012.
- VIATTEAU A.: *Vue de Pologne, l'Europe sur l'axe Paris–Berlin–Varsovie–Moscou*. “Diploweb.com”, le 13 avril 2010.
- VUKADINOVIC R.: *La fin de la Yougoslavie et l'instabilité balkanique*. “Cahier”. N°: 4, 1992.
- WIATR J., RACIBORSKI J., BARTKOWSKI J., FRĄTCZAK-RUDNICKA B., KILIAN J.: *Demokratyzacja polska 1989–2003*. Warszawa 2003.
- WIATR J.J.: *Europa pokomunistyczna. Przemiany państw i społeczeństw po 1989 roku*. Warszawa 2006.
- WIETESKA-ROSTEK M. (red.): *Polska i Ukraina w integrującej się Europie i globalnym świecie XXI wieku: materiały konferencyjne = Polska ta Ukraina v Evropi, so integruet'sa, i global'nomu sviti XXI stolitta: (materiali naukovoi konferencii, Varsava, 17 travna 2005 r.)*; Fundacja Innowacja, Wydział Ekonomiczny Wyższej Szkoły Społeczno-Ekonomicznej w Warszawie, Uniwersytet „Ukraina” w Kijowie. Warszawa: Fundacja Innowacja; Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna, 2005.
- WILCZYŃSKI W.: *Ukraina: leksykon: historia, gospodarka, kultura*. Warszawa, Wydawnictwo „Książka i Wiedza”, 2010.
- WNUK-LIPIŃSKI E.: *Socjologia życia publicznego*. Warszawa 2008.
- WOJNICKI J.: *Kształtowanie się systemów wielopartyjnych Europy Środkowo-wschodniej*. Pułtusk 2004.
- WOJTAS K.: *Partie populistyczne w Czechach i na Słowacji*. Warszawa 2011.
- WYKRĘTOWICZ S.: *Samorząd jako wyraz demokracji obywatelskiej*. W: WYKRĘTOWICZ S.: *Samorząd w Polsce. Istota, formy, zadania*. Poznań 2008
- ZIÓŁKOWSKI M.: *Projekt Ukraina*. Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego, 2008.
- ZIZEK S.: *Kukła i karzeł. Perwersyjny rdzeń chrześcijaństwa*. Bydgoszcz 2006.
- ZIZEK S.: *Rok niebezpiecznych marzeń*. Warszawa 2014.
- ŻYRO T.: *Wstęp do politologii*. Warszawa 2007.

Воля, которую мы потеряли... Ровно 10 лет назад состоялся референдум, после которого история России стала историей заговора против России. Время, 13.03.2001, N 5.

- К. Бойме: *Партии в процессе демократической консолидации*. W: *Повороты истории. Постсоциалистические трансформации глазами немецких исследователей*. Red. П. Штыков, С. Шваниц, Берлин 2003, с. 66–97.
- Е. Брониславский, Г. Вачнадзе: *Польский диалог. События в Польше глазами польских, советских, американских, английских, западногерманских и французских журналистов*. Тбилиси, Ганатлеба, 1990, с. 13.
- М. Восленский: *Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза*. Москва, Советская Россия, 1991, с. 347.
- М. Джилас: *Новый класс*. Нью-Йорк, Фредерик А. Пререр, 1961, с. 154 http://www.vtoraya-literatura.com/pdf/dzhilas_novyj_klass_1961_text.pdf
- И. Жуковский: *Становление партийной системы Республики Польша*. Калининград, Изд-во РГУ им. И. Канта, 2010, с. 92.
- С. Здіорук: *Місце та роль політичних партій в системі владних відносин*. W: *Стратегія розвитку України: теорія і практика*. Red. О. Власюк, Київ 2002, с. 864. http://old.niss.gov.ua/book/strateg2/chast%202_cnv.htm#a1
- Г. Зеленько: *«Навздогінна» модернізація: досвід Польщі та України*. Київ, Критика, 2003, с. 115.
- С. Конончук: *Партійна система України: ідеологічний вимір* W: *Укр. незалеж. центр політ. Дослідж.* Red: С. Конончук, О. Ярош. Київ, Агентство «Україна», 2010, с. 17.
- А. Кочетков: *Политические партии и партийные системы*, „Вестн. Моск. гос. ун-та” 1998, nr 6, s.3.
- Словник ініомовних слів Мельничука*. „Словопедія”. <http://slovoopedia.org.ua/42/53407/287599.html>
- Вибори у Польщі – наслідки для України*, – Київ, Інформаційний прес-центр IREX ПроМедіа, 2001 (27 вересня).

Źródła internetowe

<http://www.sbc.org.pl/Content/10184/swieca.pdf>

<http://sjp.pwn.pl/slownik/2554632/demokracja>

<http://m.onet.pl/wiadomosci/swiat,s500e>

http://www.vremyababurin.narod.ru/Num5_2001/N5_2001.html [dostęp: 17.07.2014]

<http://www.jobbik.com/> [dostęp: 9.04.2014]

Gazeta Wyborcza: www.wyborcza.pl

LEITNER A., *Protesters clash as controversial theatre director takes stage*. "Budapest Times": <http://www.budapesttimes.hu/2012/02/07/protesters-clash-as-controversial-theatre-director-takes-stage/> [dostęp: 7.02.2014]

MARCINKO M.: *Wyzwolenicza Armia Kosowa: analiza struktury i ocena działalności*. Kraków 2008: <http://www.europeistyka.uj.edu.pl/documents/3458728/00c08055-43d6-4580-a5f5-9b42feca6fda> [dostęp: 21.07.2014]

MIODRAG D.: *Post-socjalistička transformacija u Srbiji iz sociološke perspective*: <http://aurora.ekof.bg.ac.rs/~s071321/radovi/03%20-%20Seminarski%20rad%20-%20Sociologija.pdf> [dostęp: 21.07.2014]

Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007 – 2013: www.rpo.slaskie.pl

Następny krok. Razem. Program wyborczy 2011: http://www.platforma.org/media/dokumenty/Program_PO_100dpi.pdf [dostęp: 20.03.2014]

Ośrodek Studiów Wschodnich: www.osw.waw.pl

Paksi bővítés: súlyos fenntartások: <http://www.median.hu/object.57f2f4fe-d1cd-4a70-9496-3b4de41e3126.ivy> [dostęp: 19.03.2014]

Portal Spraw Zagranicznych: www.psz.pl

Program Rozwoju Subregionu Południowego: <https://rpo.slaskie.pl/zalaczniki/2011/03/30/1301487204.pdf>

Raport końcowy z badania efektywności mechanizmów konsultacji społecznych. Warszawa luty 2011, s. 64: http://www.pozYTEK.gov.pl/files/DOKUMENTY%20ROZNE/BEKS_raport.pdf., [dostęp: 15.06.2013]

Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2007–2013:
www.rpo.slaskie.pl

Rzeczpospolita: www.rp.pl

Sme: Okamura's politics is social, national populism: <http://praguemonitor.com/2013/10/23/sme-okamuras-politics-social-national-populism> [dostęp: 25.03.2014]

THAN K.: *Hungary ruling party's poll lead drops, far-right Jobbik jumps*:
<http://uk.reuters.com/article/2014/03/06/uk-hungary-parties-farright-idUKBREA250Z520140306>, [dostęp: 6.03.2014]

Uszczegółowienie RPO WSL na lata 2007–2013: www.rpo.slaskie.pl

Wytyczne do procedury Projektów Kluczowych oraz Programów Rozwoju Subregionów, Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000–2020:
www.rpo.slaskie.pl

Akty prawne

- Dekret Prezydenta Federacji Rosyjskiej z 26 października 1993 roku N 1760 *O форме местного самоуправления в Российской Федерации.*
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 2013 nr 78 poz. 483).
- Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 roku (Dz.U. 1952 nr 33 poz. 232).
- Ustawa z dnia 11 września 1944 roku o organizacji i zakresie działania rad narodowych (Dz.U. 1946 nr 3 poz. 26).
- Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 23 listopada 1944 roku o organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego (Dz.U. 1944 nr 14 poz. 74).
- Ustawa z dnia 20 marca 1950 roku o terenowych organach jednolitej władzy państwowej (Dz.U. 1950 nr 14 poz. 130).
- Ustawa z dnia 25 września 1954 r. o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych (Dz.U. 1954 nr 43 poz. 191).
- Ustawa z dnia 25 stycznia 1958 r. o radach narodowych (Dz.U. 1958 nr 5 poz. 16).
- Ustawa z 20 lipca 1983 roku o systemie rad narodowych i samorządzie terytorialnym (Dz.U. 1983 nr 41 poz. 185).
- Ustawa z dnia 29 grudnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz.U. 1989 nr 75 poz. 444).
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym (Dz.U. 1990 nr 16 poz. 95).
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz.U. 1990 nr 16 poz. 95).
- Ustawa ZSRR z 9 kwietnia 1990 N 1417–I *Об общих началах местного самоуправления и местного хозяйства в СССР.*
- Ustawa federalna z 6 lipca 1991 roku N 1550–1 *O местном самоуправлении в Российской Федерации.*

Ustawa federalna z 28 sierpnia 1995 roku N 154-FZ Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации.

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym (Dz.U. 1998 nr 91 poz. 578).

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie wojewódzkim (Dz.U. 1998 nr 91 poz. 576).

Ustawa z dnia 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta (Dz.U. 2002, Nr 113, poz. 984 z póź. zm.).

Ustawa federalna z 6 października 2003 roku N 131-FZ Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации.

Ustawa z dnia 8 lipca 2005 r. o samorządzie gminnym oraz zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2005 r. Nr 175, poz. 1457).

Положение об основах организации местного самоуправления в Российской Федерации на период поэтапной конституционной реформы stanowi załącznik do Dekretu Prezydenta Federacji Rosyjskiej z 26 października 1993 roku N 1760 О реформе местного самоуправления в Российской Федерации.

02.1989

08.1989

Więcej o książce

11.1989

CENA 22 ZŁ
(+ VAT)

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-371-7

